

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

Факультет хореографічного мистецтва
Кафедра фізичної культури і здоров'я

Силабус

навчальної дисципліни

«БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ»

Галузь знань - 02 Культура і мистецтво, 03 Гуманітарні науки, 06 Журналістика, 07 Управління та адміністрування, 05 Соціальні та поведінкові науки, 24 Сфера обслуговування.

Спеціальність – 028 Менеджмент соціокультурної діяльності, 034 Культурологія, 073 Менеджмент, 025 Музичне мистецтво, 027 Музезнавство, пам'яткознавство, 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, 053 Психологія, 021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво, 024 Хореографія, 026 Сценічне мистецтво.

Освітньо-професійна програма – Менеджмент соціокультурних проектів, Культурні дослідження, Музеєфікація історико-культурної спадщини, Інформаційно-документна та бібліотечна діяльність, Кризова психологія, Аудіовізуальне мистецтво та виробництво, Академічний спів, Естрадний спів, Оркестрові духові та ударні інструменти, Оркестрові струнні інструменти, Музичне мистецтво естради, Народні інструменти, Народний спів, Хорове диригування, Фортепіано, Сценічне мистецтво, Хореографія.

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень.

2024 рік

Силабус склав

Доцент кафедри фізичної культури і здоров'я, кандидат технічних наук старший науковий співробітник Олександр КАЗАКОВ,

Доцент кафедри фізичної культури і здоров'я, кандидат біологічних наук, доцент Ігор КУШНАРЬОВ.

Мова навчання – українська

Силабус затверджено на засіданні кафедра фізичної культури і здоров'я

Протокол № 1 від 23 серпня 2024 р.

Завідувачка кафедри фізичної культури і здоров'я

 Наталія ЦИГАНОВСЬКА

Зміни до силабусу оновлено на засіданні кафедра фізичної культури і здоров'я

Протокол № 3 від 27 жовтня 2024 р.

Завідувачка кафедри фізичної культури і здоров'я

 Наталія ЦИГАНОВСЬКА

Силабус затверджено на засіданні ради факультету хореографічного мистецтва

Протокол № 1 від « 26 » серпня 2024 року

Голова ради факультету ХМ Ірина МОСТОВА

Зміни до силабусу оновлено на засіданні ради факультету хореографічного мистецтва

Протокол № 4 від « 29 » жовтня 2024 року

Голова ради факультету ХМ Ірина МОСТОВА

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС

1.	Назва дисципліни	Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі
2.	Викладачі	Казakov Олександр Євгенович Доцент кафедри фізичної культури і здоров'я, Кушнар'ов Ігор Олегович Доцент кафедри фізичної культури і здоров'я.
3.	Контактні дані викладача (роб. тел., емейл)	доцент Казakov О.Є. oleksandr_kazakov@xdak.ukr.education доцент Кушнар'ов І. О. тел. каф. ФКіЗ 067-912-97-28
4.	Інформація про консультації / дні занять	Казakov Олександр Євгенович, Вт 15.40-17.15 каф. ФКіЗ, Кушнар'ов Ігор Олегович, Вт 15.40-17.15 каф. ФКіЗ, тел. каф. ФКіЗ 067-912-97-28 Онлайн-консультації: Усі запитання можна надсилати на електронну пошту кафедри ФКіЗ та особисто викладачу.
5.	Логіка вивчення курсу	Пререквізити: Навчальний курс «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» є базовим курсом, що розпочинає підготовку для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та неперервно пов'язаний з іншими дисциплінами циклу, з метою теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців з опанування знань, умінь і навичок створювати безпечні умови життя і діяльності у середовищі перебування. Постреквізити: Знання з аналіз негативного впливу різного роду небезпек на життя та здоров'я людини у процесі життєдіяльності та праці, а також методів, засобів і заходів захисту від них, тощо. Знання, отримані студентами, можуть бути використані при створенні кваліфікаційної (бакалаврської) роботи

2. АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ

Зміст курсу вивчає основні теоретико - методологічні та практичні засади широкої сфери охорони праці в галузі, висвітлює механізм формування та принципів втілення безпеки життєдіяльності в повсякденному житті.

3. МЕТА КУРСУ

Метою вивчення є формування в студентів елементів екоцентричного світогляду і культури спілкування з природою, відповідно до концепції сталого розвитку суспільства; оптимізація взаємин між людиною і навколишнім середовищем; закріплення навичок ідентифікації небезпечних і шкідливих чинників впливу на здоров'я людини, уміння приймати правильні рішення в умовах надзвичайних ситуацій, створювати безпечні умови власної життєдіяльності і охорони праці.

4. КОМПЕТЕНТНОСТІ

Загальні компетентності

Назва освітньої програми	Шифр компетентності	Зміст компетентності
Інформаційна, бібліотечна та архівна справа	ЗК 13	Здатність запобігати виникненню НС та виробничих ризиків, а в разі їх виникнення приймати адекватні рішення та виконувати дії, спрямовані на їх ліквідацію, надавати домедичну допомогу потерпілим при нещасних випадках, використовувати та застосовувати у своїй практичній діяльності технології, спрямовані на забезпечення здорових і безпечних умов існування людини в сучасному навколишньому середовищі.
Аудіовізуальне мистецтво та виробництво	ЗК 18	
Сценічне мистецтво	ЗК 9	
Академічний спів, Естрадний спів, Народний спів, Музичне мистецтво естради, Народні інструменти, Оркестрові духові та ударні інструменти, Оркестрові струнні інструменти, Фортепіано	ЗК 18	
Хорове диригування	ЗК 19	
Хореографія	ЗК 5	Навички здійснення безпечної діяльності

Спеціальні компетентності

Назва освітньої програми	Шифр компетентності	Зміст компетентності
Сценічне мистецтво	СК 17	Здатність враховувати економічні, організаційні та правові аспекти професійної діяльності.

5. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Назва освітньої програми	Шифр програмного результату навчання	Зміст програмного результату навчання
Кінотелережисура	ПРН 20	Володіння знаннями, уміннями й навичками щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях, охороні праці та виробничої санітарії.
Кінотелеоператорство, відеоблогінг і телерепортерство	ПРН 19	
Фотомистецтво та відеографія	ПРН 21	
Естрадний спів, Народний спів, Музичне мистецтво естради, Оркестрові духові та ударні інструменти,	ПРН 18	
Оркестрові струнні інструменти, Академічний спів,	ПРН 19	
Народні інструменти, Фортепіано	ПРН 20	
Хорове диригування	ПРН 22	
Хореографія	ПРН 5	Аналізувати проблеми безпеки життєдіяльності людини у професійній сфері, мати навички їх попередження, вирішення та надання першої допомоги.
Сценічне мистецтво	ПРН 22	Володіння знаннями, уміннями й навичками планування та управління заходами цивільного захисту, надання домедичної допомоги постраждалим при нещасних випадках.

6. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Ознаки курсу	основна компонента	
Формат курсу	денна /заочна форма навчання, 1 семестр	
Обсяг курсу	кількість кредитів – 3	
	денна	заочна
	загальна кількість годин	
	90	
	аудиторних	
	30	8
	лекційні	
	10	4
	практичні	
	20	4
самостійна робота		
60	82	
Технічне і програмне забезпечення / обладнання	Переносна мультимедійна система, ноутбук; ПЗ - Firefox 130.0.1, Chrome 129.0.6668.70/71, Libre Office 24.8.2, Open Office 4.1.15, PDF XChange Viewer 10, 7-zip 23-01, Zoom 6.2.0 (не потребує ліцензування). Проектор мультимедійний, інтерактивна дошка Tecro WC У різа організації освітнього процесу в форматі онлайн - Classroom, Meet у корпоративному освітньому сервісі Google Workspace for Education.	
Форми, види навчальних занять та методи навчання	Форми: навчальні заняття, самостійна робота, контрольні заходи Види: лекції / практичні заняття /індивідуальні заняття Методи: - <i>за джерелом передавання та сприйняттям здобувачами навчальної інформації:</i> словесні, наочні, практичні методи; - <i>за логікою передавання та сприйняттям здобувачами навчальної інформації:</i> індуктивні та дедуктивні методи; - <i>за стимулюванням навчально-пізнавальної діяльності:</i> методи стимулювання пізнавальних потреб та інтересів, методи стимулювання обов'язку та відповідальності, дискусії, проблемні ситуації, командна робота.	
Поточний контроль	Поточне оцінювання здійснюється за кожним завданням в межах тем. Оцінюються і завдання, виконувані в аудиторії / онлайн: усне опитування, ведення конспекту лекцій, конспектування літературних джерел, виконання практичних завдань і завдання, виконувані під час самостійної роботи.	
Підсумковий контроль	Залік	
Політика курсу*	Конфліктні ситуації мають відкрито обговорюватись в академічних групах з викладачем, необхідно бути взаємно толерантним, поважати думку іншого. Якщо здобувач вищої освіти відсутній з поважної причини, він/вона презентує виконані завдання під час консультації викладача. Плагіат та інші форми нечесної роботи неприпустимі. Норми академічної етики: дисциплінованість; дотримання субординації; чесність; відповідальність. Політика курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» надає можливість зарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти.	

7. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин							
	денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
Розділ 1. Охорона праці в галузі								
Тема 1. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці. Організація охорони праці на підприємстві	14	2	4	8	14	2	2	10
Тема 2. Основи виробничої санітарії та гігієни праці	23	2	4	17	23			23
Тема 3. Основи безпеки праці на підприємствах і в організаціях	23	2	4	17	23			23
Розділ 2. Безпека життєдіяльності								
Тема 4. Ризики та планетарні небезпеки людства	16	2	4	10	16	2	2	12
Тема 5. Соціально-політичні небезпеки	14	2	4	8	14			14
Усього	90	10	20	60	90	4	4	82

8. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

Поточний контроль:

- усне опитування - 2-3;
- виконання практичних завдань - 3-5;

Можлива кількість балів, набраних до підсумкової форми контролю – до 70 балів

Підсумковий контроль:

Залік - до 30 балів.

Усього: 100 балів.

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Розділ 1			Розділ 2		Залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5		
12	15	15	16	12	30	100

Рейтингова оцінка з дисципліни та її переведення в оцінки за національною шкалою і шкалою ECTS здійснюється згідно з Положенням про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти ХДАК.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	A	зараховано
82-89	B	
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ / ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

НАЗВА	Зміст заняття	Рекомендована література	Кількість балів
Тема 1. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці. Організація охорони праці на підприємстві	- Законодавчо-нормативна база України з охорони праці. - Органи державного управління охороною праці, їх компетенція. - Органи державного нагляду, регіонального, відомчого та громадського контролю за охороною праці. - Система управління охороною праці. - Відповідальність за порушення законодавства з охорони праці. - Навчання, інструктажі та перевірка знань працівників з питань охорони праці. - Служба охорони праці підприємства.	1 – 7, 10	12
Тема 2. Основи виробничої санітарії та гігієни праці	- Техносфера як компонент природного середовища - Небезпеки життєдіяльності у виробничій сфері - Хімічні небезпеки - Біологічні небезпеки - Психофізіологічні небезпеки - Техногенні аварії - Небезпеки на транспорті.	1 – 4, 9, 10	15
Тема 3. Основи безпеки праці на підприємствах і в організаціях	- Умови праці на виробництві. - Виробничий травматизм і профзахворювання. - Загальні вимоги безпеки виробничого устаткування і процесів.	1 – 4, 9, 10	15
Тема 4. Ризики та планетарні небезпеки людства	- Ризик як оцінка небезпек. - Планетарні проблеми БЖД.	8 - 10	16
Тема 5. Соціально-політичні небезпеки	- Характеристика соціального середовища. - Соціальні небезпеки: інформація і дезінформація. - Методи маніпулювання свідомістю людини. - Криміногенні ситуації. - Тероризм і паніка.	8 - 10	12

10.ПИТАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Правове поле України в системі БЖД та ОП.
2. Законодавчі та нормативні акти України у сфері БЖД та ОП.
3. Державні органи управління та нагляду за БЖД та ОП.
4. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.
5. Організація навчання та перевірки знань з питань БЖД та ОП.
6. Класифікація небезпек і надзвичайних ситуацій.
7. Надзвичайні ситуації техногенного характеру.
8. Техносфера як компонент природного середовища
9. Небезпеки у виробничій сфері.
10. Фізичні небезпеки.
11. Хімічні небезпеки.
12. Біологічні небезпеки.
13. Психофізіологічні небезпеки.
14. Техногенні аварії.
15. Надзвичайні ситуації природного характеру.
16. Метеорологічні небезпеки.
17. Топологічні небезпеки.
18. Тектонічні небезпеки.
19. Надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру.
20. Умови праці на виробництві.
21. Виробничий травматизм і профзахворювання.
22. Загальні вимоги безпеки виробничого устаткування і процесів.
23. Поняття електробезпеки.
24. Дія електричного струму на організм людини.
25. Види електричних травм.
26. Фактори, що впливають на ступінь ураження електричним струмом.
27. Причини електротравм та умови їх виникнення.
28. Класифікація електроустановок і приміщень за небезпекою ураження людини електричним струмом.
29. Методи захисту від ураження електричним струмом.
30. Статична електрика та захист від нього.
31. Загальні положення.
32. Показники пожежо та вибухонебезпечних речовин і матеріалів.
33. Категорії приміщень і будівель з вибухопожежної та пожежної небезпеки.
34. Класифікація вибухо - та пожежонебезпечних приміщень (зон).
35. Пожежна безпека виробничих будівель, приміщень і технологічних процесів.
36. Гасіння пожеж.
37. Ризик як оцінка небезпек.
38. Планетарні проблеми БЖД.
39. Характеристика соціального середовища.
40. Соціальні небезпеки: інформація і дезінформація.
41. Методи маніпулювання свідомістю людини.
42. Криміногенні ситуації.
43. Тероризм і паніка.

11. ПИТАННЯ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО ТЕСТУВАННЯ

1. Основні положення Концепції національної безпеки України, що стосуються безпеки життя та здоров'я особи.
2. Основні поняття, визначення та терміни безпеки життєдіяльності.
3. Джерела небезпеки та їх класифікація.
4. Концепція допустимого ризику у безпеці життєдіяльності.
5. Загальні положення управління ризиком у безпеці життєдіяльності.
6. Системи забезпечення життєдіяльності людини.
7. Характеристика середовища життєдіяльності людини.
8. Основні джерела забруднення атмосфери, водних ресурсів та ґрунтів.
9. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном.
10. Конституційні засади охорони праці в Україні.
11. Охорона праці жінок, неповнолітніх та інвалідів.
12. Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій.
13. Нормативно-правові акти з охорони праці.
14. Міждержавні стандарти системи стандартів безпеки праці.
15. Національні стандарти України з охорони праці.
16. Санітарні та будівельні норми в контексті охорони праці.
17. Акти з охорони праці, що діють в організації.
18. Фінансування охорони праці.
19. Стимулювання охорони праці.
20. Профілактика нещасних випадків, професійних захворювань і отруєнь на виробництві.
21. Причини виробничих травм та професійних захворювань.
22. Нормування освітлення виробничих приміщень, розряди зорової роботи.
23. Джерела штучного виробничого освітлення.
24. Шкідливі віброакустичні фактори промислового середовища, контроль їх параметрів та способи захисту працівників.
25. Методи та засоби колективного й індивідуального захисту від шуму та вібрації.
26. Електромагнітні випромінювання, вплив на здоров'я працівників, способи захисту.
27. Лазерне випромінювання, вплив на здоров'я працівників, способи захисту від нього.
28. Виробничі джерела іонізуючого випромінювання.
29. Санітарно-гігієнічні вимоги до планування і розміщення виробничих і допоміжних приміщень.
30. Безпека під час експлуатації систем під тиском і криогенної техніки.
31. Безпека під час вантажно-розвантажувальних робіт.
32. Можливі випадки та причини ураження людини електричним струмом.
33. Основні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту.
34. Дії персоналу при виникненні пожежі.
35. Охорона праці користувачів персональних комп'ютерів.
36. Європейська програма навчання у сфері охорони праці в галузі.
37. Основні принципи управління ризиком.
38. Фактори ризику життя в урбанізованому середовищі.
39. Спеціальне розслідування нещасних випадків на суб'єктах господарювання.
40. Іонізуюче випромінювання і забезпечення радіаційної безпеки.
41. Класифікація небезпек – перший крок до забезпечення безпеки.
42. Порівняльна оцінка впливу на людину природних та техногенних випромінювань.
43. Пожежі, вибухи та аварії на виробництві.
44. Протипожежна безпека на об'єкті.
45. Страхування виробничих ризиків.
46. Контроль за охороною праці на підприємстві.
47. Економічна відповідальність підприємств за порушення нормативних актів про охорону праці.
48. Світовий досвід управління умовами та охороною праці.
49. Методи оцінки стану умов праці.
50. Атестація робочих місць за умовами праці.
51. Небезпеки природного та техногенного характеру.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна

1. Конституція України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс цивільного захисту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Закон України “Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань”.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
5. ДСТУ 3891-99 “Безпека у надзвичайних ситуаціях”.
https://www.ksv.biz.ua/GOST/DSTY_ALL/DSTY3/dsty_3891-99.pdf
6. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
7. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / І.П. Пістун. – Суми.: Унів. Кн., 1999. - 301 с.
8. Желібо Є.П. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студ. вищ. закл. освіти України I - IV рівнів акредитації/ Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарни; За ред. Є.П. Желібо, В.М. Пічі. - К.: Каравела, 2002. - 327 с.
9. Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі: Опорний конспект лекцій / уклад.: Казаков О. Є., Харківська державна академія культури, – Х. : ХДАК, 2024. – 58 с.

Допоміжна

1. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). - Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗ України, 1998. - 125с.
2. Основи соціоекології: Навч. посіб. / Г.О. Бачинський, Н.В. Бернада, В.Д. Бондаренко та ін.; За ред. Г. О. Бачинського. - К.: Вища пік., 1995. - 238 с.
3. Охорона праці та промислова безпека: Навч. посіб. / К. н. ткачук, В. В. Зацарний, Р. В. Сабарно, С. Ф. Каштанов, Л. О. Мітюк, Л. Д. Третьякова, К. К.Ткачук, А. В. Чадюк. За ред. К. н. ткачука і В. В. Зацарного. – К.: 2009 – 312с.
4. Охорона праці (Законодавство. Організація роботи): Навч. посіб. / За заг. ред. к.т.н., доц. І. П. Пістуна. – Львів: “Тріада плюс”, 2010. – 648 с.
5. Охорона праці (практикум): Навч. посіб. / За заг. ред. к.т.н., доц. І. П. Пістуна. – Львів: «Тріада плюс», 2011 – 436 с.
6. Серіков Я. О. Основи охорони праці: Навч. посіб. – Харків, ХНАМГ, 2007. 227с.
7. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці. – К.: Каравела, 2004. – 408 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.
2. Верховна Рада України <http://www.rada.gov.ua> .
3. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Міністерство освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua>,
5. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.
6. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.
7. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.
8. Офіційний сайт Американського вулканологічного товариства <http://vulcan.wr.usgs.gov/> (англійською мовою).
9. Офіційний сайт Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд): <http://dnop.gov.ua/index.php/uk/>.
10. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. <http://www.social.org.ua>